

Strängnäs Gymnasium 400 år

Christina Frohm

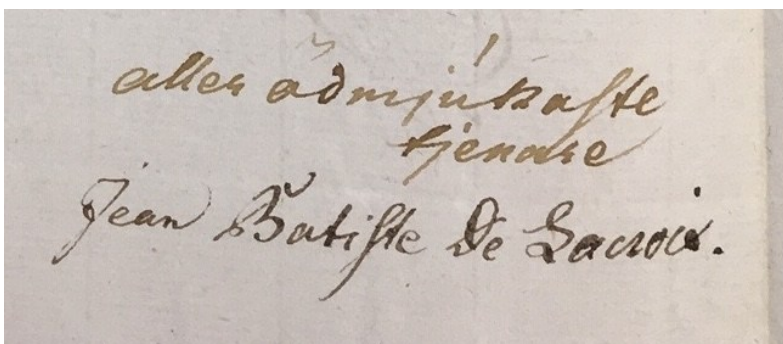
Sedan jag påbörjade mitt arbete kring den unge prästsonen från Eskilstuna Adolf Fredrik Stare 1787 – 1810 så har historien kring gymnasiet i Strängnäs varit ett ständigt återkommande intresse.

Adolf blev elev först på Trivialskolan som närmast kan liknas vid en högstadieskola och blev sedan antagen vid gymnasiet där han examinerades 1806. Samma höst avreste han och hans äldre bror Carl Johan till Åbo akademi för vidare studier. Att de båda sökte sig just dit kan tänkas bero på att det fanns anknytning till staden genom deras styvmor Ulrika Marelius vars äldre släktingar varit präster och professorer i domkyrkoförsamlingen där.

I boken ”Album scholea trivialis Strengnensis” utgiven av Harald Pettersson 1955 finns förteckningen över skolornas elever från 1679 fram till 1821. Han skriver i sitt förord att det torde ha funnits en domskola redan på 1100-talet och sannolikt även en klosterskola. Biskop Laurentius Paulinus var den som på uppdrag av Gustaf II Adolf organiserade skolan som inrymdes i biskop Rogges 1400-tals byggnad där man verkade fram till 1936 då det nya gymnasiet stod färdigt. Undantagsvis lär lektioner i vissa ämnen hållits i borgen ända fram på 1960-talet.

Den för eleverna så viktiga sockengången tilläts endast för de fattigaste eleverna och då bara två gånger om året i samband med ferierna. Därifrån stammar seden om Staffanssjungning som synes har fått en sådan spridning att spår av den kan ses långt fram i vår tid. Nutida skolelever månde bäva när vi beskriver att skoldagen började redan kl 5 och fortsatte långt fram på eftermiddagen med 8–9 lektioner. Det vi vet om innehållet i skoldagen är att den förutom studier i läsning, skrivning, räkning och latin rymde omfattande musikundervisning och det är nu det börjar bli intressant. Vid ett besök på Landsarkivet i Uppsala fann jag där en del handlingar med koppling till skolan. Där fanns ett brev ställt till Domkapitlet och biskopen daterat 1798 från en fransk dansmästare som erbjuder sina tjänster i att undervisa i dans och det franska språket som vid den tiden torde ha varit nog så värdefullt att behärska. Hans namn var Jean Baptiste de La Croix som han egenhändigt undertecknat sitt brev. Tyvärr finner vi inga säkra spår efter denne man i vare sig kyrkböcker eller andra handlingar. Kanske brydde man sig inte att skriva in honom i stadens och kyrkans handlingar eftersom han högst sannolikt var katolik. I Stares pollonessebok finns däremot ett antal kontradanser inskrivna med en mer driven handstil på titlarna, men även själva notskriften framstår gjord med van hand. Titlarna skrivs ytterligare en gång som en övning av den unga eleven, verkar det som. Och det märks tydligt att han utvecklar sin handstil genom att härma. Senare görs i notboken listor på danser som var och en idag verksam spelman kan känna igen inför ett framträdande. Två listor består av cirka trettio danser varav en del återfinns bland de bevarade noterna medan flera verkar ha förkommit.

Dansmästaren skriver i sitt brev till domkapitlet: ”...anhåller jag ödmjukast att antaga mig till gymnasiungdomens undervisning i dans och franska språkets lärande då jag vartannat vill infinna mig i staden och min böjelse att dessa i vår tid så nödvändige undervisningen gagna”.

A photograph of a handwritten signature in cursive script. The text reads "alles admjntaste" on the first line, "Hjensse" on the second line, and "Jean Baptiste de La Croix." on the third line. The ink is dark and the paper appears aged.

Dansmästarens signatur

Thur på Westerås.

St. R. Alla cavaljerer chasera till höger och damer till venster och gör balance *P. D. R.* för den de möta så omdansning med nästa person. Så på samma sätt tills alla kommer på sin plats igen, sedan vals en hel thur. *Prim.* par traversera och *P. D. R.* så schene till sin plats. *Sec.* paren gör det samma.

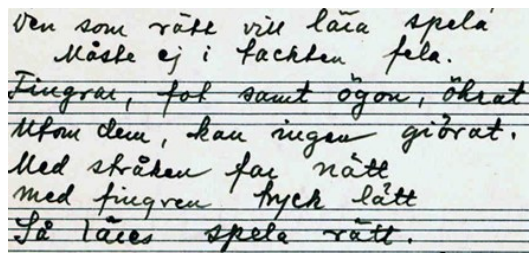
Noter på Westerås samt dansbeskrivning

Det har även roat mig att se de anteckningar som finns om elevernas bakgrund. Många av dem kommer från Strängnäs omedelbara närhet och där fäderna är borgare i staden, men även socknar från hela stiftet är representerade. Exempel på fädernas yrken är skräddare, glasmästare, tullnär, orgeltrampare samt bönder och präster. I augusti 1679 gavs gossarna lov från skolan för att plocka nötter och enbär. En elev tas emot 1680 som har namnet Olaus Hitting och det ska bero på att han är hittad uti skogen under en buske i Askers socken i Närke av gamle Lasse.

Första gången familjen Ramelius från byn Ramshammar dyker upp bland eleverna är 1682 och flera generationer kommer att följa. Den notbok som en gång tillhört klockaren Anders Petter Andersson och som hans dotter hade i sin ägo på 1930 kallas i våra samlingar Pollonesseboken 1734 Carl Råmelius Rånhammar och fick tidigt proveniensen Närke. Jag kommer med teorin att bokens förste ägare som skrivit sitt namn på försättsbladet i stället är någon ur familjen Ramelius från byn Ramshammar i Kjula socken. Då skulle flera personer i släkten varit elever vid läroanstalten och fått en sådan utbildning i musik som avspeglas i innehållet. På den här tiden var det vanligt att namn skapades genom latiniserande av gårdsnamn för att skilja den unga studenten från alla sonnamn. Det berättas att Gustaf Wetter fick kännedom om notboken och naturligtvis blev mycket intresserad. Han fick i nåder låna boken endast några dagar av Anderssons dotter, småskollärarinnan Maria från Huddinge för avskrift. Uppenbarligen var både namn och ort svårtolkat. Både GW och Olof Andersson, amanuens på Musikmuseet, sökte efter bästa förmåga efter denna ort Rånhammar och beslöt att förlägga den i Närke. Med dagens möjligheter till sökning både i kartor och register går det inte att återfinna någon ort med detta namn. Däremot finns flera belägg för Ramshammar, en gård som numera ligger utmed väg 900 i Eskilstuna kommun.

Boken föreligger i avskrift på hemsidan och är intressant att ta del av. De verser som står skriva på titelbladet antyder att den förste ägaren ägnat sig åt någon form av pedagogisk verksamhet. Hans råd om fiolspelandets konst gäller än.

Vissa pollonesser presenteras med både primo och secondo stämma.

Länk till Råmelius på SSF:s hemsida

Yrken bland fäder

1736 är fadern till en elev "Upväckare" i Strängnäs – var han möjligen torntutare? Yrket "Färjkarl" på Tosterön finns med, liksom att sonen till synålsmakarnas älderman i Stockholm samt sonen till strumpvävaren i Södertälje var antagna. Pojkar som hade fäder med yrken som pipare och trumslagare fick även de möjligheter till studier.

Reparationer och invigningar

"Sedan det gamla Scholhuset som var till bjelklag, eldrum och alt innanrede wädeligt och förfallet är i förliden sommar reparerade och med skiljemurar mellan klasserna försett samt till dörrar, fönster, golv och eldstäder förnyat blev det högtidligen öppnat till lärohus och den nya rektor, magister Ullenius introducerad av biskopen och uti biskopshuset undfågnade med en middagsmåltid samt framfördes vokal och instrumentalmusik som dirigerades av musikdirektör Eric Molin."

"Hela gymnasieungdomen med sin vackra instrumentalmusik i spetsen tågade genom staden på Walborgsmässoaftonen ut till Oliviehäll (Ulvhäll) i vars park man under hela eftermiddagen lät sång och musik omväxla och muntert svängde om med varandra i valser och långpolskor"

"Kristihimmelfärdsdagen var en av glanspunkterna i gymnasielivet. Under eftermiddagen samlades ungdomen med instrumentalorkestern och sångarkören som med klingande spel avtågade till torget där man under flera timmar omväxlade med varandra i väl utförda stycken. Det övergick till en balttillställning där det gick mycket livligt till och muntert svängdes om till långt in på natten"

Strängnäs från sjön

Staden hade en väl etablerad fiolmakare och orgelbyggare som hette Anders Svanström vars son också fick undervisning på läroverket. Instrumentmakarens tjänster togs väl tillvara när det gällde att se över och reparera läroverksorkesterns bestånd.

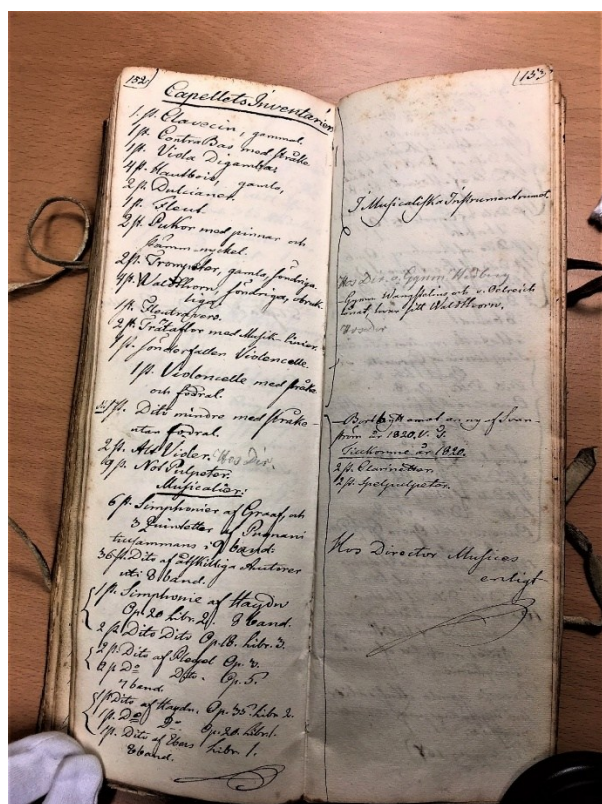

Bild från inventarieboken

Spelmän omnämnda i kända nothäften

När vi kommer fram till år 1809 finner vi en namnkunnig person från våra uppteckningar nämligen Robert Ludvig Kjellborg född 1801, organist, klockare och skolmästare från Fogdö. Karl Petter Leffler skriver om honom att hans väldiga repertoar bevarats av Pehr Ericsson på Helgarö. Kjellborgs läromästare ska enligt Leffler ha varit Jonas Herlin men nu vet vi att han fått en gedigen utbildning på sitt instrument och i samspel i läroverkets orkester på samma sätt som Stare. Ytterligare ett för oss känt namn är Ölin som också nämns i Lefflers förord. Eleven Jonas som var född år 1800 vars far var bonde i Vansö kan mycket väl haft en notbok med sig från utbildningen även han, som sedan har fått gå i arv till den tid då Leffler vandrade omkring i strängnästrakten. K P Leffler skriver i förordet till Folkmusiken i Norra Södermanland: "Allt vad traktens infödda spelmän haft att bjuda har varit liksom spridda strålar från en mäktig ljuskälla, den bortgångne storheten klockaren och fiolspelaren Robert Ludvig Kjellborg i Fogdö död 1860, vilkens väldiga repertoar till stor del bevarats av gamle Ericsson i Granlund, som varit Kjellborgs lärjunge och fortfarande hyser en nästan dyrkande beundran för sin läromästare".

N:o 7.

The musical score consists of ten staves of music. The first staff is in 3/4 time and begins with a treble clef. The second staff includes the annotations "pizz." and "c. arco." above the notes. The score is heavily annotated with fingerings (numbers 1-4) and includes a "Fine." marking. The final instruction at the bottom of the score is "D. C. al Fine."

Bild på notexempel nr 7 i Folkmusik från Norra Södermanland

Notexempel ur Erikssons notbok

Från en annan genre känner vi igen namnet Carl Herman Säterberg. Hans far var anställd vid Tumba sedelpappersbruk och familjen bodde i Botkyrka socken. Hans gedigna utbildning gav honom grunden till sin läkarbana men visst känner vi honom bäst genom *Vintern rasat ut*, *Glad såsom fågeln* och *Sjung om studentens lyckliga dar*. Sorgligt nog kan man läsa att den lille Carl Herman som inackorderades i Strängnäs redan som åttaåring vantrivdes och fick flytta hem och i stället få undervisning av informator.

När vi nu går in i läroverkets jubileumsår planeras för olika aktiviteter i vår stiftsstad. Kungliga bibliotekets filial som är inrymd i Roggeborgen har önskat någon form av medverkan från spelmansförbundets sida. Man vill att vi uppmärksammar dansmästare La Criox och de danser han lärt ut, samt musik som kan hänföras till skolans elever och kan bli ett lämpligt inslag i firandet.

/Christina Frohm

Litteraturlista: *Album scholea trivialis Strengnensis* Harald Peterson 1955. Svenskt Gymnasieliv, skildring ur det inre av det gamla skolsystemets historia. 1855

Folkmusik från Norra Södermanland upptecknad 1898 av K P Leffler Södermanlands museums serie småskrifter 5 1982. Handskrift 1798 Riksarkivet Uppsala

Pollonesser 1806 tillhörige Adolf Fredrik Stare originalet i Sibeliusmuseet Åbo, nyutgåva 2013 Södermanlands spelmansförbund

Not och turbok 1802 Gamla Carleby